

8. Земляний В., Бондарчук Я. Історія Свято-Воскресенського храму міста Острога. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/2602/1/ViktorZemelnyi&Ya..>
9. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945). / М. Коваль. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
10. Титаренко Д.М. Культурні процеси в Україні у роки нацистської окупації (зона військової адміністрації) / Д. М. Титаренко. – Львів-Донецьк, 2014. 442 с.
11. Удовик В. Питання культурної політики в період німецької окупації (1941–1944 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 2. С. 327 – 334.
12. Україна у Великій війні 1939-1945: наук - поп. вид. – Київ: Емма, 2014. 264 с.

Іван Ковальчук
(м. Житомир)

ОКРЕСЛЕННЯ ПЕРЕБІГУ ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ТА РАДЯНСЬКОГО РУХУ ОПОРУ НА ЖИТОМИРСЬКІЙ У 1941–1943 РОКАХ

Друга половина 1941 р. на окупованій території Житомирської області явно засвідчила відверто вороже ставлення радянських підпільників та українських націоналістів один до одного. Однак на цей час ще не мали місце відкрита конфронтація і кровопролиття.

Після прибуття на Житомирщину та формування органів допоміжної адміністрації українські націоналісти звертали особливу увагу на радянських підпільників. Олександр Яценюк – з 1 серпня 1941 р. голова Житомирського обласного управління, місцевий мешканець і член ОУН(М) видав усне розпорядження ряду головам районних управлінь про встановлення нагляду за колишнім партійно-радянським активом, щоб вони не займалися шкідництвом та іншою підривною діяльністю [2, арк. 46].

У 1942 р. ситуація на окупованій території значно ускладнилася. Цивільна нацистська адміністрація встановила надзвичайно жорстокий окупаційний режим, одним із завдань якого була боротьба з радянським і націоналістичним рухом.

У повідомленні німецької поліції вказувалося, що починаючи з квітня 1942 р. в околицях Кам'янця-Подільського і Житомира з'явилися малі озброєнні відділи ОУН(Б) [15, с. 63]. А. Кентій зазначає: «бандерівська ОУН із середини літа 1942 р. приступила до підготовки збройної боротьби за Українську самостійну соборну державу (УССД) за сприятливих умов» [13, с. 120].

У звіті про діяльність підпільної групи с. Турчинівка Чуднівського району вказується: «Підпільна група боролася проти бандерівщини <...> селяни Петро Кривоцюк, Йосип Развод, Олександр Задосенко були бандерівцями і розповсюджували у селі листівки, які їм щосуботи привозив із Бердичева велосипедист. Підпільники вирішили <...> залякати

батьків Кривоцюка і Задоянка. Після цього в селі були лише більшовицькі листівки» [8, арк. 121–122].

У 1943 р. бандерівська ОУН постала лідером українського національного підпілля, концентруючи навколо себе його діяльність. Розвідка радянських партизан доповідала керівництву СРСР, що на території Західної і Правобережної України оунівці щоденно посилюють свої позиції і розгортають збройну боротьбу проти німців за створення самостійної України [16, с. 8, 4]. Фактично одночасно з цим відбулася активізація діяльності радянських партизан, метою якої, поміж іншого, була протидія і боротьба з українськими націоналістами. Протистояння між носіями комуністичної та української націоналістичної ідеології увійшло у фінальну фазу. Сам цей період позначений найзапеклішою боротьбою, обопільним кровопролиттям і прагненням витіснити та фізично знищити один одного.

Влітку 1943 р. керівники оунівського підпілля Пулинського району Володимир Харко («Сокіл») і Олена Зборовська («Ніла») переховувалися у жительок с. Івановичі Ольги Власенко і Домни Крижової. Згодом, О. Власенко за співпрацю із оунівцями вбили радянські партизани [4, арк. 18–20].

На території Житомирської області створювалися підрозділи українських націоналістів з місцевих жителів. Так, 8 серпня 1943 р. відбулася сутичка боївки під керівництвом «Жука» з радянською диверсійно-підривною групою «Павука» (Івана Богорада). А вже 1 вересня 1943 р. ця партизанська група вбила в с. Зарубинці Андрушівського району керівника великого півтисячного загону бандерівців «Богдана». Щоб послабити бандерівський рух у терені своєї діяльності радянські партизани вдалася до знищення їх прихильників із числа місцевого населення [9, арк. 28, 30].

Українські повстанці застосовували такі ж методи по відношенню до радянських підпільників і партизанів. У серпні 1943 р. бійці боївки «Жука» організували втечу з бердичівської в'язниці СД полковника Довгополова, сподіваючись застосувати його знання військової справи для своєї боротьби, але за радянську агітацію серед бійців боївки він був страчений [3, арк. 8].

У жовтні 1943 р. у с. Верхівня Вчорайшенського району силами місцевих українських націоналістів було вбито 4 радянських партизан. Уже у листопаді 1943 р. націоналісти Верхівні провели диверсії – підпалили будівлі громадського господарства. Метою диверсій було перекласти провину на радянських партизан і цим самим спровокувати проти них каральні дії німців [1, арк. 25 зв.–26]. Радянські партизани здійснили відплатні акції – у грудні 1943 р. і січні 1944 р. були вбиті місцеві оунівці Степан Волинець та Олександр Юрченко. У звіті Ружинського партизанського загону зазначається, що усього було знищено близько 80 українських націоналістів та один керівник ОУН [11, арк. 2].

У червні – липні 1943 р. в Андрушівський та Коростенський райони Житомирської і у Фастівський район Київської областей прибули другий та третій відділи групи УПА «Тютюнник» під командування «Верещака» (Федора Воробця) [14, с. 377]. Вони мали сутички з радянським партизанами, зокрема великий бій відбувся біля с. Заблоцька (ймовірноше, с. Заболоть Радомишльського району. – Авт.). Наприкінці липня 1943 р. повстанці перебували у лісах Чоповицького і Малинського районів, де стався черговий бій з партизанами. На цей раз із загоном лейтенанта Гречова – місцевого мінера і диверсанта, який у результаті бою загинув [12, с. 534]. Протягом свого відходу вона провела кілька невеликих боїв із радянськими партизанами, зокрема, поблизу сіл Катеринівка Ємільчинського і Красилівка Ярунського районів [5, с. 640–641]. У документах Новоград-Волинських підпільників наявна інформація про загиблих у протистоянні з упівцями Кирила Ющенка і Федора Лопатюка [10, арк. 49–50] та партизан с. Красилівка Олександра Загрівого і Феодосія Тимошука [7, арк. 63].

Звіт від 29 липня 1943 р. інформує про рейд південною частиною Житомирщини сотні «Гордієнка» (Гордій Вротновський [6, с. 150]) із групи УПА «Богун». Ввійшовши зі сторони Ровенщини на територію Житомирської області, сотня 17 липня 1943 р. поблизу сіл Кам'янка та Жолобне Ярунського району провела два бої: перший з радянськими партизанами, а другий – з німецькими військами. Уже 26 липня у с. Вишневиці Радомишльського над р. Тетерів повстанці здійснили обстріл загону радянських партизанів [18, арк. 12].

За спогадами Максима Скорупського, на початку жовтня 1943 р. із с. Сторожів Корецького району у чотиритижневий рейд вирушили курінь «Кватиренка» (сотні «Лева», «Буревія», «Скирти») групи УПА «Заграва» та дві сотні «Негуса» і «Макса» з групи «Богун», які складали другий курінь. Загальне керівництво походом здійснював «Верещака». Під час рейду вказані курені практично щодня мали збройні конфлікти з радянськими партизанами. Спочатку Служба безпеки (СБ) ОУН страчувала полонених партизанів, згодом же, за постановою старшинської ради, всіх полонених, незалежно від національності, роззброювали і відпускали. Проте, ця норма не поширювалася на комісарів і членів ВКП(б) [17, с. 171–175].

Додатковий фронт боротьби був обтяжливим для обох його учасників. Тому між окремими представниками українських націоналістів і комісарами партизанських з'єднань Сидора Ковпака, Олександра Сабурова, Олексія Федорова та Якова Шкрябача в другій половині 1943 р. відбувалися переговори (в тому числі й на території військової округи «Тютюнник». – Авт.) щодо нейтралітету обох сторін по відношенню одна до одної під час їхньої боротьби з німецькими окупантами. Проте, реальних практичних наслідків ці переговори не мали [14, с. 387].

Протистояння між українськими націоналістами і носіями комуністичної ідеології розпочалася ще перед Другою світовою війною. Однак у справжню безкомпромісну та безпощадну боротьбу воно перейшло під час нацистської окупації території України. Ця боротьба стала ще одним, так би мовити, внутрішнім фронтом для народу України. Вона завдавала втрат і страждань та зменшувала шанси на виживання найперше обтяженим жорстоким нацистським окупаційним режимом пересічним селянам.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі – АУ СБУ ЖО). – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 4167. – 118 арк.
2. АУ СБУ ЖО. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 8868. – 175 арк.
3. АУ СБУ ЖО. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 32527. – 78 арк.
4. АУ СБУ ЖО. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 28871. – 137 арк.
5. Волинь і Полісся : УПА та запілля 1943–1944 : [документи і матеріали] / [упоряд. : О. Вовк, І. Павленко]. – Київ – Торонто, 1999. – 724 с. (Літопис УПА. Нова серія ; т. 2).
6. Денищук О. С. Боротьба УПА проти німецьких окупантів : [хронологія подій]. Т. 2 : Галичина та Східна Україна / О. С. Денищук. – Рівне : ППДМ, 2008. – 216 с.
7. Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.). – Ф. П-1376. – Оп. 1. – Спр. 1. – 133 арк.
8. Держархів Житомирської обл. – Ф. П-1376. – Оп. 1. – Спр. 38. – 252 арк.
9. Держархів Житомирської обл. – Ф. П-1376. – Оп. 1. – Спр. 43. – 166 арк.
10. Держархів Житомирської обл. – Ф. П-1376. – Оп. 1. – Спр. 89. – 88 арк.
11. Держархів Житомирської обл. – Ф. П-1376. – Оп. 1. – Спр. 144. – 90 арк.
12. Історія українського війська (1917–1995) / [упоряд. : Я. Дашкевич]. – Львів : Світ, 1996. – 840 с.
13. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів в 1941–1942 рр. / А. В. Кентій. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1999. – 201 с.
14. Кентій А. Війна без пощади і милосердя : Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944) / А. Кентій, В. Лозицький. – К. : Генеза, 2005. – 408 с.
15. Косик В. УПА в німецьких документах / В. Косик // Український визвольний рух. – № 1. – Львів, 2003. – С. 57–86.
16. ОУН і УПА в 1943 році : [документи]. / [упоряд. : О. Веселова, В. Дзьобак, М. Дубик, В. Сергійчук ; відп. ред. С. Кульчицький]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. – 347 с.
17. Скорупський М. Туди де бій за волю : (спогади курінного УПА Максима Скорупського – Макса) / Максим Скорупський. – К. : Козаки, 1992. – 352 с.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 112. – 43 арк.